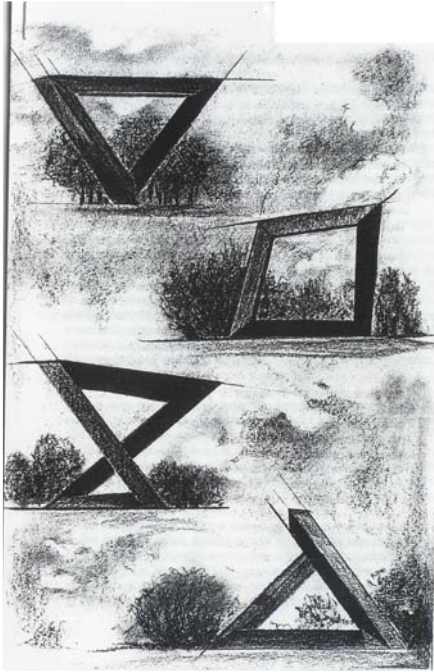

Veranderen van standpunt

Door: Bert Voorhoeven

Een grote staalconstructie domineert de middenberm tussen twee wegen. Toen ik het kunstwerk de eerste keer zag, vond ik het lelijk, koud en erg overheersend. Ik reed er in de auto langs. Wachtend bij het stoplicht had ik de grote ijzeren driehoek al gezien. Tijdens het verder rijden zag ik plotseling tot mijn verbazing, dat de ijzerplastic van vorm veranderde. De driehoekige vorm veranderde in een enigszins vertekend vierkant. Dit veranderde weer in een driehoek met de punt naar boven en vervolgens zag ik een vorm als een zandloper of als de letter X. Een geïrriteerde automobilist achter me toeterde, omdat ik opzij kijkend half op de linkerrijbaan terecht was gekomen. In de achteruitkijkspiegel zag ik het beeld weer als een driehoek, met de punt naar de aarde gekeerd. Het beeld intrigeerde me. Ik nam me voor nog eens te gaan kijken, maar dan zonder auto. Deze keer nader ik het beeld met de fiets. Het doemt voor me op als een geweldig uitroepteken of vraagteken tussen het snelverkeer. Ik zet m'n fiets weg en loop op een flinke afstand om het beeld heen. Bij iedere stap die ik zet zie ik dat de vorm van de ijzerplastic een nuance verandert. De meest opvallende vormen die ik waarneem zijn de driehoek met de punt omhoog, de driehoek met de punt naar beneden, de 'zandloper' of X en het wat vertekende vierkant. Tussen die

vormen ontdek ik vele overgangsvormen.

Ik beleef ineens heel sterk, dat het standpunt dat ik inneem bepalend is voor wat ik waarneem. Als ik op dat standpunt blijf staan, kan ik me niet voorstellen dat iemand anders aan de andere kant van het beeld een geheel andere vorm waarneemt. Het is alsof het beeld zegt: 'Bekijk het eens van een andere kant, laat je eigen standpunt eens los, kom in beweging, loop om me heen en verwonder je over m'n vele verschijningsvormen.'

Het wonderlijke van deze tien meter hoge staalconstructie is, dat het in al zijn starheid en onbeweeglijkheid uitdaagt tot beweging en voortdurend veranderen van standpunt.

Arie Berkulin, de kunstenaar die deze ijzerplastic ontwierp, noemde het beeld 'Swing 4'

Vele omwonenden zullen de ijzerplastic bij plaatsing heel anders ervaren hebben. Het verhaal gaat dat men een actie wilde voeren tegen de plaatsing van het beeld. De ijzerplastic werd toch geplaatst en omwonenden belden elkaar op. Het bleek dat de één het had over 'die lelijke ijzeren driehoek', een ander klaagde over een ijzeren vierkant en weer anderen klaagden over een ijzeren X die de hele omgeving ontsierde. Men kreeg ruzie omdat iedereen vanuit het eigen standpunt iets anders waarnam. De actie die men tegen het beeld wilde voeren, is dan ook nooit van de grond gekomen.

Toen enkele omwonenden eens bij elkaar op bezoek gingen, ontdekten men dat de vorm van de ijzerplastic vanuit een ander standpunt gezien inderdaad heel anders was. Men ontdekte dat het loslaten van het eigen standpunt, het in beweging komen en je verplaatsen in het standpunt van een ander, kan voorkomen dat je de waarneming van de ander, gedaan vanuit een ander standpunt, afwijst, veroordeelt of belachelijk maakt. Waartoe een eenzijdige waarneming kan leiden, ondervonden mensen die van buiten de stad kwamen. Hun werd uitgelegd hoe men moest rijden: 'Bij die ijzeren driehoek rechtsaf slaan.' Die mensen zijn echter nooit aangekomen, want men zag alleen een ijzeren vierkant.

Ik ben nog een paar keer naar de ijzerplastic teruggegaan. Ik ontdekte dat de beweeglijkheid waartoe het beeld uitnodigt, ook te beleven is in de wisselwerking tussen het beeld en de omgeving.

Op een zomerse dag werd ik getroffen door het licht- en schaduw- spel dat ontstaat tussen het zonlicht en de zware ijzeren balken. De lichte en donkere vlakken, de schaduw lijnen op het gras rond het beeld gaven de ijzerconstructie een zekere speelsheid en lichtvoetigheid.

Een loodzware en sombere indruk maakte het beeld 's winters in dichte mist. De zware contouren van de stalen balken doemden in de mist op en verdwenen weer achter mistflarden. Op een keer zag ik dat een grote, bloedrood ondergaande zon precies door de ijzerplastic heen scheen. Een cirkel van

licht, gevat in een donkere ijzeren driehoek. Zo ontstaan er door de wisselwerking tussen dit kunstwerk, de natuur en de waarnemende mens voortdurend 'nieuwe kunstwerken'.

De ervaringen met dit kunstwerk hebben me duidelijk gemaakt hoe belangrijk het is om ook vanuit een innerlijke beweeglijkheid te kijken naar het kunstwerk dat we zelf scheppen: onze levensloop en het ouder worden, dat daar één aspect van is.

Het standpunt van waaruit we leven kan gedurende ons leven steeds meer ingeperkt worden en steeds meer worden vastgelegd. Voor ieder van ons geldt dat, door onze taken in het leven, door onze functies, doordat we als man of vrouw leven in Europa op het eind van de twintigste eeuw, ons standpunt beperkt wordt. Dit kan zó sterk worden, dat we ons in een keurslijf gevangen voelen. Mensen die al een tijd met pensioen zijn, spreken dit vaak ook uit: 'Ik heb het gevoel dat ik uit een keurslijf bevrijd ben, dat ik mijn vrijheid van denken weer heb hervonden.'

Bepaalde momenten in ons leven, bijvoorbeeld als er veel in het leven verandert, zijn erg geschikt om je eens af te vragen hoe het gesteld is met je innerlijke beweeglijkheid en het vermogen je in te leven in andere standpunten en zienswijzen. Het kan dan ook een belangrijke ontdekking zijn je bewust te worden van de manier waarop je waarneemt en hoe deze manier van waarnemen de manier waarop je in het leven staat, beïnvloedt.

In groepsbijeenkomsten met mensen die (vervroegd) stopten met hun baan, deed ik waarnemingsoefeningen met de hiervoor beschreven ijzerplastic van Arie Berkulin. Men ervaart door deze waarnemingsoefening verrassend sterk het belang van innerlijke beweeglijkheid. De oefening maakt ook heel duidelijk hoe verschillend we kunnen waarnemen en welke gevolgen deze verschillende manieren van waarnemen hebben voor onze relatie met de wereld, andere mensen en onszelf. In kleine groepen bekijkt men een foto van de ijzerplastic, met als uitgangspunt de vraag: beschrijf wat je op deze foto waarneemt. Ieder groepje bekijkt een foto die vanuit een andere invalshoek is genomen. Vervolgens vertelt men vanuit ieder werkgroepje in een bijeenkomst van de gehele groep wat men heeft waargenomen. Men beschrijft de vorm van het beeld. Sommigen beschrijven heel objectief alle details die men heeft waargenomen. De waarnemingen zijn vaak vermengd met gevoelens, gedachten, meningen, interpretaties, (voor)oordelen: 'ik zag het meteen, dat is die lelijke ijzeren driehoek waar ik iedere dag langskom op weg naar mijn werk' (- iemand die nooit de andere vormen in het beeld had gezien -), 'de boom die we door dat strakke vierkant zagen, is voor ons een symbool van onze toekomst; groei en beweeglijkheid, het strakke patroon, het keurslijf, laten we achter ons', 'is dat kunst, zonde van het geld!', 'we zagen die grote driehoek als gevarendriehoek met daarachter een bejaardenhuis; het zegt ons: blijf zolang mogelijk uit het bejaardenhuis.'

Tijdens het nagesprek over de manieren waarop men heeft waargenomen, blijkt op welke manier onze waarneming wordt vertroebeld en wordt beïnvloed. Mensen die het beeld kennen, blijken vaak niet meer goed te kunnen kijken, omdat men denkt het beeld al te kennen. Gevoelens van sympathie en antipathie verhinderen ook dat men zorgvuldig waarneemt; hetzelfde geldt voor het vellen van oordelen: 'mooi, lelijk, zonde van het geld'. Uit de oefening blijkt hoe moeilijk het is om onbevangen en onbevooroordeeld waar te nemen, vanuit verwondering en met terughouding van eigen gevoelens en oordelen. Wat men ook ervaart, is dat men in waarnemingen een symboliek kan vinden die iets kan toevoegen aan de waarneming. Het beleven van symbolen in onze waarneming kan ons verrijken, omdat de beleefde symbolen een verrassend of nieuw licht kunnen werpen op ervaringen in ons leven.

Tijdens deze waarnemingsoefening beleeft men wat Goethe onder woorden heeft gebracht: 'Niet onze zintuigen bedriegen ons, maar de oordelen die we vellen over hetgeen we waarnemen.'

Deze uitspraak van Goethe wordt nog sterker beleefd als de foto's die men in de groepjes bekeken heeft bij elkaar worden gelegd. Men is verrast en verbaasd als men ziet dat men allemaal hetzelfde object heeft waargenomen, alleen vanuit een andere invalshoek.

In het midden van de ruimte wordt een klein model van de ijzerplastic geplaatst en men wordt verzocht hier omheen te lopen. Nu neemt men al lopend waar, dat het standpunt dat je inneemt bepaalt wat je ziet. Men ervaart dat de waarneming van een ander, vanuit een ander standpunt, een aspect kan toevoegen aan ieders beperkte waarneming. Tijdens dit waarnemend rondlopen ontstaat er een levendige, bruisende en enthousiaste sfeer. Men loopt niet alleen rond het beeld, men neemt ook hoge en lage standpunten in en men ontdekt dat er duizenden invalshoeken zijn.

De oefening is voor veel mensen een indringende ervaring. Men spreekt vaak van een 'eye opener'. Men ontdekt onder meer, hoe sterk een baan, een rationele manier van denken, religieuze en politieke opvattingen en bepaalde (voor)oordelen kunnen leiden tot een onbeweeglijk en star standpunt dat het eigen leven verarmt. Mensen die dagelijks langs het beeld komen, zeggen: 'Ik zie het iedere dag, maar nu zie ik het pas echt!' Andere opmerkingen: 'We zijn in de loop van ons leven zo sterk vanuit onze eigen standpunten gaan leven, dat we 'ziende blind' zijn geworden. We zien alleen datgene dat

binnen ons standpunt past en we zeggen: Kijk, dat lelijke ijzeren gevaarte, zonde van het geld... totdat we eromheen lopen en onze ogen worden geopend...'

Men ervaart door deze oefening dat men actief en bewust kan oefenen onbevungen waar te nemen en dat men de eigen standpunten zélf in beweging kan brengen. Als je over je vooroordelen kunt heenstappen en op een onbevungen manier kunt waarnemen, dan kun je je verwonderen en enthousiast worden en dat kan je leven verrijken. Paul Klee heeft eens gezegd: 'Kunst geeft niet het zichtbare weer, maar maakt zichtbaar.' Dat kun je aan deze ijzerplaat belevén.

Men zegt tijdens deze oefening wel eens: 'Het zou mooi zijn als deze staalconstructie zou ronddraaien, dan zou je steeds de vorm zien veranderen.' Waar het bij deze ijzerplaat echter om gaat, is dat we zélf in beweging komen, het eigen standpunt durven loslaten en relativiseren.

In ons leven of in de samenleving kunnen bepaalde standpunten of zienswijzen star en onbeweeglijk worden:

- de manier waarop we onszelf zien of de manier waarop we onze levensloop belevén; - de manier waarop we een ander zien; - onze meningen, onze manier van denken of onze oordelen;
- het gangbare beeld in de samenleving van de menselijke levensloop: eerst leren, dan werken en ten slotte uitrusten;
- de eenzijdige manier waarop vaak tegen ouder worden en ouderdom wordt aangekeken.

En dit geldt natuurlijk ook voor de levensloop van een ander mens. Het kan een pijnlijke ervaring zijn als iemand ons vanuit één standpunt beoordeelt of veroordeelt. We voelen ons dan niet werkelijk gezien. We voelen ons tekortgedaan, omdat zoveel andere aspecten van ons menszijn niet gezien zijn. Het is onverdraaglijk als je dan ook nog vanuit dit starre standpunt vastgelegd wordt: 'hij of zij is nu eenmaal zo'. Of als je jezelf vanuit één standpunt bekijkt: 'ik ben nu eenmaal zo!'

Een dergelijke manier van waarnemen en oordelen en jezelf belevén, ontkent het meest wezenlijke van de mens, ons scheppend vermogen, onze 'innerlijke kunstenaar', ons vermogen om innerlijk te groeien, te veranderen, ons te ontwikkelen. Ons vermogen om steeds weer datgene dat in ons tot stilstand is gekomen in beweging te brengen, het vermogen om het oude los te laten, waardoor iets nieuws in het leven geboren kan worden.

Het oefenen in onbevungen waarnemen en innerlijke beweeglijkheid kan ons leven verrijken en het kan een tegenwicht bieden tegen het lichamenlijk ouder worden. Het kan voorkomen, dat alleen het lichamenlijke verouderingsproces onze beleving van het ouder worden bepaalt. Vermogens die het kind van nature heeft als verwondering, onbevungenheid, openheid, beweeglijkheid, creativiteit en de wil om nieuwe ervaringen op te doen, kunnen we in ons leven ontwikkelen tot volwassen vermogens. Het verlies van de jeugd hoeven we dan niet te compenseren door op een krampachtige manier jong te willen blijven. Het verlies van de jeugd kunnen we in de loop van ons leven omvormen in de 'winst' van een innerlijke jeugdigheid. Dit kan ons ouder worden tot een levenskunst maken.

De hierboven beschreven waarneming van een kunstwerk en de beschreven waarnemingsoefening kunnen ons iets vertellen over de manier waarop we aankijken tegen het kunstwerk dat we zelf gedurende ons leven scheppen: onze biografie.

Evenals een kunstwerk heeft onze levensloop een zichtbare en een onzichtbare kant, een uiterlijk en een innerlijk aspect. We zagen dat alleen de materiële verschijning van het kunstwerk en de wisselwerking met de omgeving zichtbaar zijn. Niet zichtbaar is wat het kunstwerk in mensen teweegbrengt, wat mensen eraan belevén, de vragen en gedachten die het oproept. Als we dit laatste over het hoofd zien, dan zie we alleen maar de buitenkant van het beeld. En als we slechts vanuit één standpunt waarnemen, dan doen we de kunstenaar, het kunstwerk en onszelf tekort.

Dit geldt ook voor de manier waarop we tegen ons eigen leven aankijken en de manier waarop we ons ouder worden belevén. We kunnen ons eigen leven in de plaats zetten van het hiervoor beschreven kunstwerk. Onze levensloop is een rijk geschakeerd kunstwerk met vele kleuren en vormen. Een kunstwerk dat we alleen recht doen als we er vanuit een innerlijke beweeglijkheid en bewogenheid naar kunnen kijken. Een kunstwerk dat niet is, maar dat in wording is.

Aan het hiervoor beschreven kunstwerk van Arie Berkulin konden we belevén hoe belangrijk het is 'om de dingen heen te lopen', en je ervan bewust te zijn dat het standpunt dat je inneemt bepaalt wat je waarneemt.